

Mácelová, Marta

Požiarom zaniknutý zrubový objekt z 15. storočia v Banskej Bystrici

Archaeologia historica. 1996, vol. 21, iss. [1], pp. 421-426

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140210>

Access Date: 23. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Požiariom zaniknutý zrubový objekt z 15. storočia v Banskej Bystrici

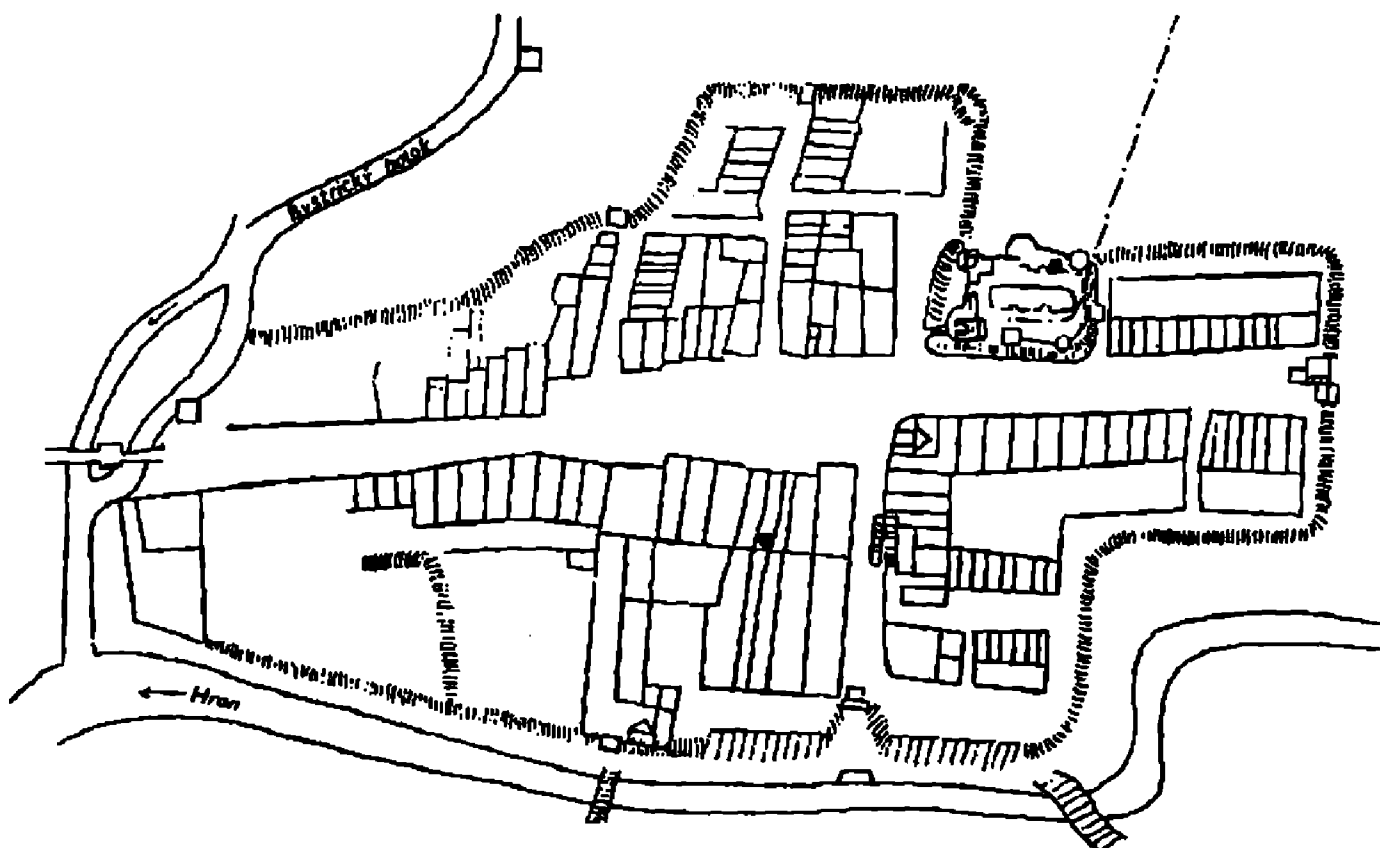
MÁCELOVÁ MARTA

Predstihový archeologický výskum v mestskom jadre Banskej Bystrice v dvornom trakte domu č. 3 na Námestí SNP vyvolala pripravovaná výstavba vnútroblokovej komunikácie z Cikkerovej ulice.

Svahový terén parcely č. 1455/1 bol r. 1992 znížený o 0,80–0,40 m a splanívaný v rámci pripravovanej stavby, na ktorú majiteľ nedostal povolenie. V novembri 1994 pri výkope ryhy kábla nízkeho napätia bola porušená kultúrna vrstva s nálezmi keramiky, skla a kovov zo 14.–15. storočia, na základe čoho sa v máji 1995 začal archeologický výskum financovaný Investorským útvarom mesta Banská Bystrica (obr. 1).

Severozápadný roh sondy 9 m dlhej bol vytýčený 6 m západne od parcelačného múra a 90 m južne od čelnej línie radovej zástavby námestia. V sonde sa zistili tesne pod povrchom súčasného terénu základové murivá nerovnakej hrúbky, ktoré sú nerovnomerne zapustené do podlažia. Odlišujú sa použitým stavebným materiálom a predstavujú pravdepodobne rôzne stavebné fázy architektúry, ktorej pôdorysnú dispozíciu zatiaľ nepoznáme. Murivá boli orientované v smere S–J (paralelne s parcelačným múrom) a tiež v smere V–Z (obr. 2).

Povrchová 40 cm hrubá sivohnedá vrstva zeminy po celej ploche sondy obsahovala kamenné deštrukcie z lomového kameňa, okrúhliakov a malty. Hlina bola premiešaná dro-

Obr. 1. Pôdorys Banskej Bystrice s opevnením v čase baníckeho povstania z r. 1525–1526 (podľa P. Ratkova 1963, 244, mapa 3). Skúmaná časť parcely so zrubovým objektom z 15. stor. označená čiernym krúžkom.

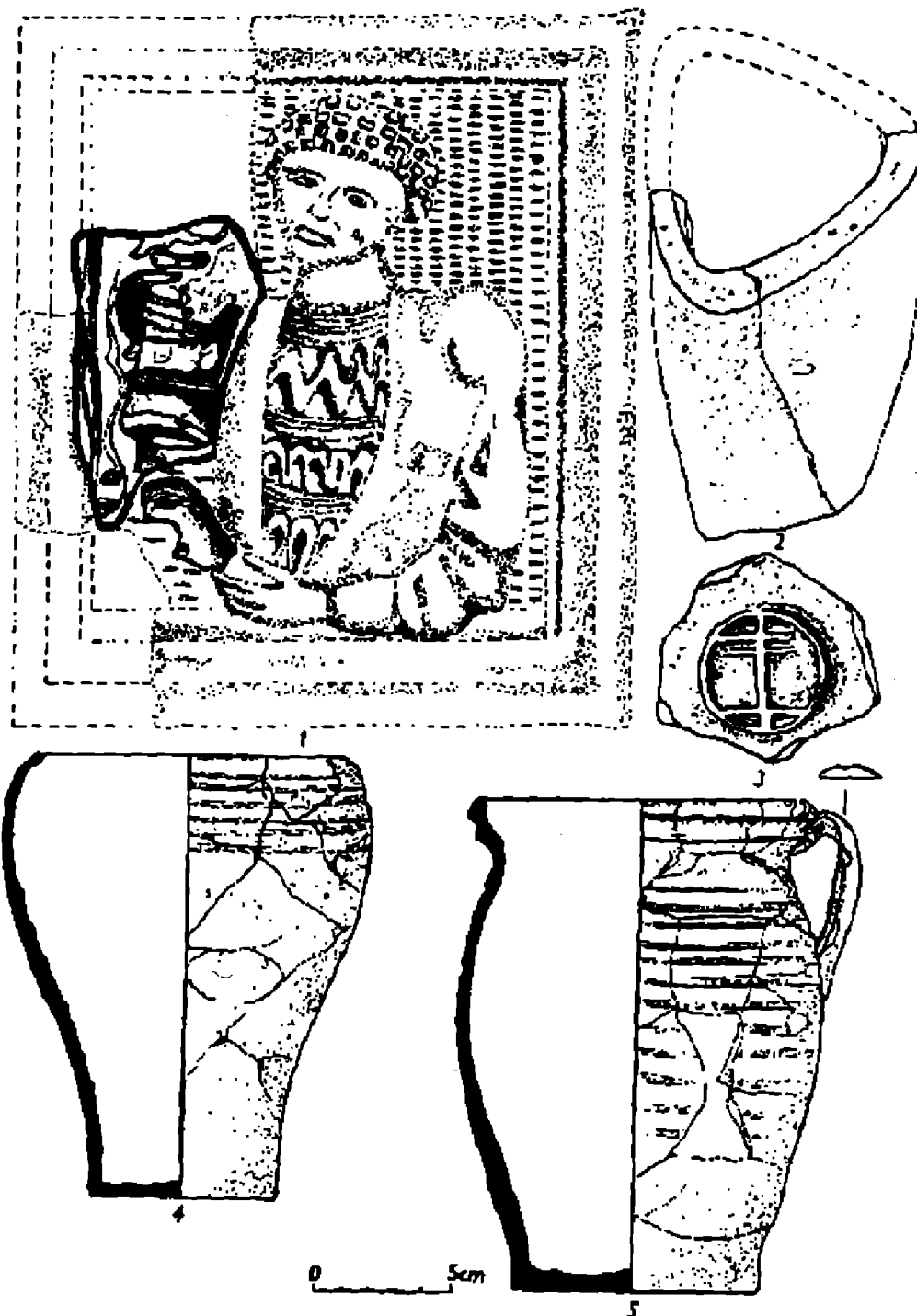
Obr. 2. Banská Bystrica, Nám. SNP č. 3 – dvorný trakt. Pohľad na základové murivá architektúr zapustených do vrstvy požiarom zničeného zrubového objektu (10. 4. 1500). Foto: M. Mácelová.

bivou maltou a úlomkami prevažne glazovanej stredovekej a novovokej keramiky. Pod ňou sa nachádzala súvislá prepálená uhlíková vrstva, ktorá v hl. 40–45 cm pokrývala celú plochu sondy. Interpretujeme ju ako požiarovú vrstvu z 10. apríla 1500, ktorú sme v rôznych hĺbkách zistili aj na susedných parcelách. Podľa písomných prameňov práve na nami skúmanej parcele vznikol r. 1500 požiar, ktorý zničil celé mesto. Vlastníkom domu a parcely bol thurzovský faktor Ján Meczler, ktorý bol zaťom banského ťažiara Jána Thurzu (Matulay 1980, č. 324 a 432).

Zrubový objekt

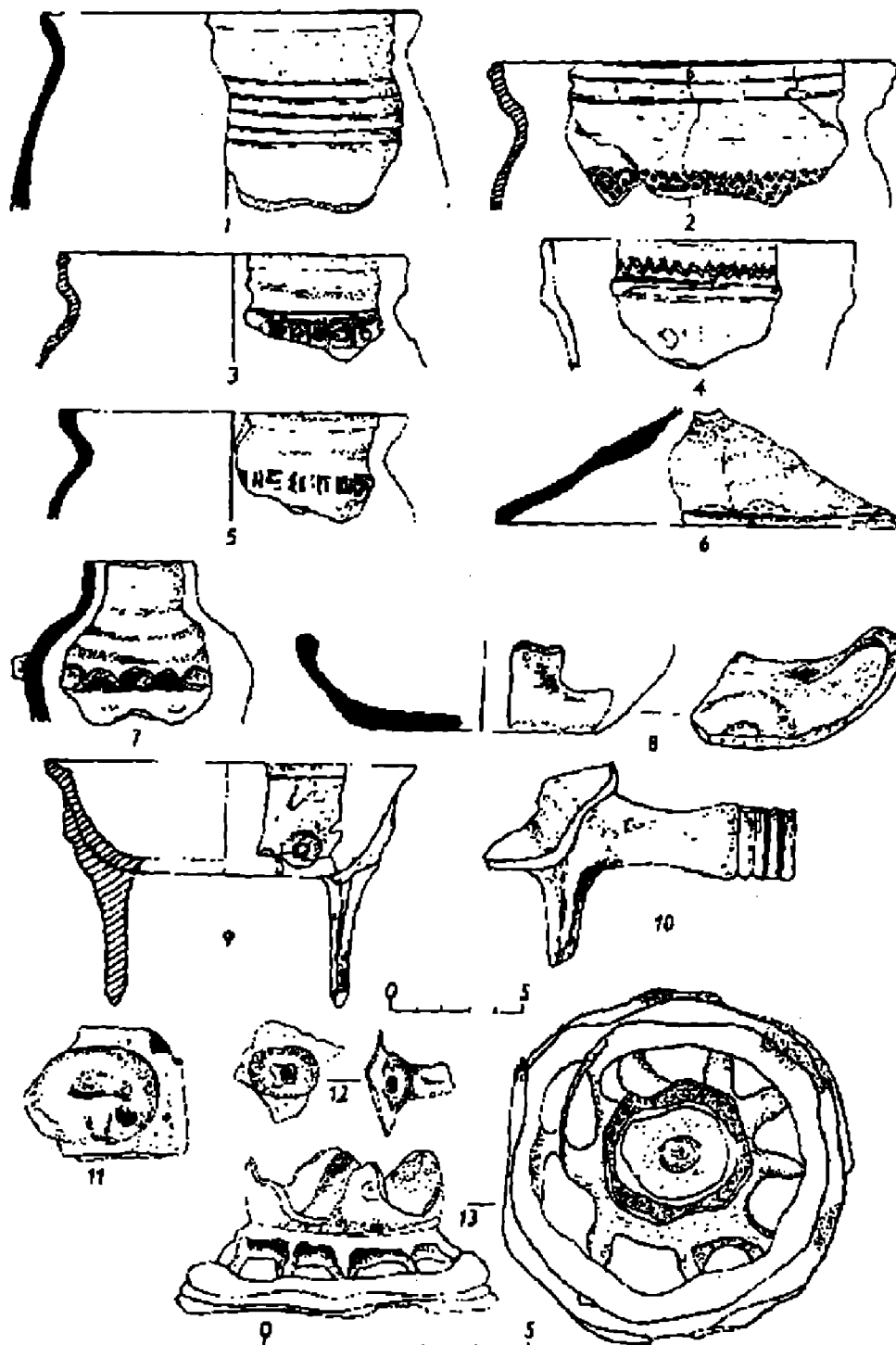
V požiarovej vrstve približne v strede sondy sa nachádzali veľké kusy prepálenej mazanice s odtlačkami trámov, ktoré pochádzajú z južnej steny zrubového objektu zničeného požiarom. Severnú stenu ohraničovali kusy prepálenej mazanice a trámov v SV rohu sondy, vzdialenej od južnej steny 4–4,5 m. Severná časť objektu bola porušená výkopom novodobej kanalizácie a betónovým odtokom. Západnú stenu objektu porušil 70 cm široký základový múr po celej jej dĺžke, ktorý bol zapustený do požiarovej vrstvy a východnú narušila ryha kábla nízkeho napätia a parcelačný múr. Úpravu podlahy objektu sa nepodarilo zistiť, podľa tenkej spálenej vrstvičky na dne kultúrnej vrstvy v hl. 70 cm môžeme uvažovať o drevenej dlážke.

Výplň zhoreného objektu tvorila čiernohnedá zemina prestúpená uhlíkmi a početnými úlomkami glazovanej i neglazovanej kuchynskej, stolovej a technickej keramiky. Medzi neglazovanou keramikou sa nachádzajú hrnce s lievkovite roztvoreným ústím zdobené jednoduchou závitnicou (obr. 4:1), ale aj hrnce s okružím a s rôzne profilovanými okrajmi. Výzdoba pozostáva z včolkovaného ornamentu (obr. 4:2, 5) a plastických krúžkov (obr.

Obr. 3. Banská Bystrica – výber keramických nálezov z požiarovej vrstvy r. 1500. 1 – hrubo orámovaný fragment kachlice (doplnený podľa J. Hoššu 1991, obr. 24:4), 2 – zlomok grafitového téglíka, 3 – značka na dne, 4 – glazovaný gotický pohár, 5 – hrnček s uchom.

4:3). Na dňach nádob sa našli značky (obr. 3:3). Početnú skupinu sivej keramiky reprezentujú okrem hrncov gotické poháre, džbány, osvetľovacie kahance (obr. 4:8) a pokrývky (obr. 4:6). Najväčšiu skupinu tvorí hnedosivá až hnedočervená keramika zastúpená hrncami bez úch i s uchmi (obr. 3:5), džbánmi, trojnožkami (obr. 4:9) a najmä gotickými pohármi. Päť kusov pohárov je zrekonštruovaných (obr. 3:4), na ústí alebo z vnútornej strany sú glazované zelenou či hnedozelenou glazúrou. Bielu keramiku zastupujú džbány s aplikovaným včolkovaným ornamentom (obr. 4:4), misky a poháre. Medzi keramickým inventárom nechýbajú fragmentárne zachované komorové kachlice s rastlinným, geometrickým a figurálnym motívom, všetky sú glazované. Fragment kachlice znázorňujúcej jednu ruku s korbeľom a jednu s kosťou (obr. 3:1) sme identifikovali podľa nálezu kachlice z Kremnice (Hoššo 1991, obr. 24:4). Kremnická kachlica je datovaná do obdobia pred polovicou 15. stor.

Obr. 4. Banská Bystrica. 1–10 – výber keramiky z konca 15. stor., 11–13 – fragmenty sklenených pohárov a čaše. Vysvetlivky: čierny profil – sivá keramika; šrafovaný profil – hnedosivá až hnedočervená keramika; čistý profil – biela keramika. – Všetky kresby: Denisa Tatárová.

a J. Hoško (1991, 289) ju považuje za výrobok miestnych kachliarov. Vzhľadom na skutočnosť, že v druhej polovici 15. stor. bola Banská Bystrica strediskom kachliarskej výroby (Holčík 1974, 175–192), o všetkých zlomkoch predpokladáme, že sú výrobkami domácej banskobystrickej dielne, ktorá tiež zanikla pri požiari roku 1500.

Z technickej keramiky sa vo výplni zrubu našli fragmenty hrubostenných téglikov, jeden trojhranný má silnú prímes tuhy (obr. 3:2).

Veľmi početný je kovový inventár s prevahou stavebného kovania a amorfné kusy trosky. Kovový ani archeozoologický materiál nie je spracovaný.

Výrobky zo skla reprezentujú fragmenty pohárov s koláčovitými (obr. 4:11) a hrotiťými (obr. 4:12) nálepmi a okenné terče. Niekoľko úlomkov pochádza z čiaš českého typu. Najlepšie zachované je dno predfúknutej čaše, na ktoré je natavená päťka (obr. 4:13). Päťka

je zhotovená z vertikálne vinutého skleneného vlákna, na ktoré sa napájajú horizontálne rebierka a tvoria prelamanie. Na spodnej časti tela čaše je jeden drobný hrotitý nálep Ø 3 cm. Priemer pätky je 6,8 cm, v. 1,5 cm, zachovalá v. fragmentu 3 cm. Všetky úlomky sú vyhotovené z modrozeleného tzv. lesného skla a sú poškodené sfudovite sa odlupujúcou koróznou vrstvičkou.

Na základe vyhodnotenia banskobystrickej keramiky, ktorá je analogická a s keramikou získanou pri výskumoch na strednom Slovensku (Hoššo 1981, 1983, 1991), datujeme skúmaný objekt do druhej polovice 15. stor. so zánikovým horizontom, ktorým je rok 1500. Stredoslovenská banská oblasť bola výrazne zasiahnutá nemeckou kolonizáciou, vplyvy ktorej sa odrážajú aj na materiálnej kultúre zrubu. To, že drevený objekt bol situovaný na konci parcely spolumajiteľa banskej mediarskej spoločnosti Jána Thurzu, bol vybavený pomerne bohatým keramickým a skleneným inventárom ako aj téglkami na skúšanie rúd, dovoľuje uvažovať o majiteľovi alebo nájomcovi, ktorý pracoval v mediarskom podniku.

V požiarovej vrstve sa ojedinele našli aj črepy mladšej keramiky, rovnako ako keramika z 15. stor. sa našla na celej ploche sondy, čo spôsobilo hĺbenie murovaných základov do zaniknutého prsbytku.

Nález drevených žlabov

V hĺ. 70–80 cm bola celá plocha vydláždená drobným lomovým kameňom a súvislou vrstvou okrúhliakov. Pod ňou v smere V–Z bolo položené mohutné brvno široké 35 cm, výborne zachované, ktoré zakrývalo otvor dreveného žlabu. Drevený vydlabaný žlab široký 65 cm viedol naprieč celou sondou a nebol porušený murovanými základmi. Pod ním v hĺ. 100–110 cm sa zistil rovnobežný užší drevený žliabok horšie zachovaný, drevo sa rozpadá. V južnej časti sondy bol zistený ďalší drevený neprekrytý žlab široký 26 cm, dobre zachovaný, položený v smere SV–JZ. Dosledovanie jeho napojenia na prekrytý žlab, overenie existencie drevených žlabov na susedných parcelách, ktoré by potvrdili predpokladanú stredovekú mestskú kanalizáciu, bude úlohu ďalšej výskumnej sezóny. Vo vrstve nálezu žlabov v hĺ. 90–110 cm sa nachádzali úlomky hnedosivej keramiky zo 14. stor. V tejto vrstve sa našli aj 2 mince? Jedna sa rozpadla pri konzervovaní, na druhej nie je čitateľný averz ani reverz. Na základe stratigrafie usudzujeme, že drevené žlaby ktoré drenážovali túto časť parcely, alebo boli súčasťou väčšej kanalizačnej sústavy, boli uložené do zeme pred výstavbou zrubového objektu, pravdepodobne pred polovicou 15. stor.

Prvá slovanská keramika z Banskej Bystrice

Vzácnymi a prvými nálezmi z Banskej Bystrice sú fragmenty slovanskej keramiky nájdené na úrovni dna žlabu v hĺ. 110–115 cm pod povrchom.

Záver

Význam plošne nevelkého výskumu spočíva v získaní stratigrafie, ktorá prispeje k riešeniu stredovekého osídlenia hĺbkovej parcely v rámci zástavby mestského jadra. Početný archeologický materiál poskytol v niekoľkých smeroch prvé poznatky o materiálnom bohatstve mesta Banská Bystrica, ktoré vďačí za svoj rozkvet bohatým náleziskám kovov v okolí a tiež o prosperite významného Thurzovsko-Fuggerovského mediarskeho podniku, majitelia ktorého vlastnili aj nami skúmanú parcelu.

Literatúra

- HOLČÍK, Š., 1974: Stredoveká kachlarská dielňa v Banskej Bystrici. In: Zborník SNM LXVIII, História 14, 175–192.
- HOŠŠO, J., 1981: Archeologický výskum hradu Šášov a zámku v Kremnici. AH 6, 457–465.
- HOŠŠO, J., 1983: Prehľad vývoja stredovekej keramiky na Slovensku. AH 8, 215–229.
- HOŠŠO, J., 1991: Výsledky historicko-archeologického výskumu mestského hradu v Kremnici. In: Zborník FFUK, Historica XXXIX–XL, Bratislava, 249–292.
- MATULAY, C., 1980: Mesto Banská Bystrica, Katalóg administratívnych a súdnych písomností (1020) 1255–1536, I–II, Bratislava.
- RATKOŠ, P., 1963: Povstanie baníkov na Slovensku roku 1525–1526, Bratislava.

Zusammenfassung

Der verbrannte Blockbau aus dem 15. Jahrhundert in Banská Bystrica

Im J. 1995 wurden während einer vorläufigen archäologischen Forschung im Kern der Stadt Banská Bystrica im Hoftrakt auf dem Platz „Nám. SNP“ Nr. 3 Fundamente der Architekturen aus mehreren Bauphasen festgestellt. Diese Fundamente sind in die Kulturschicht eines Blockbaues eingelassen, der beim Feuer im J. 1500 einging. Das Objekt war 4–4,5 m breit, die Länge konnten die Forscher nicht feststellen, weil das Terrain durch die jüngeren Architekturen verletzt ist. In der Brandschicht wurde zahlreiche unglasierte und auch glasierte Keramik gefunden, vor allem gotische Becher. Es gab hier ein reiches osteologisches und metallenes Material und die Schlacke. Die Erzeugnisse aus Glas repräsentieren Fragmente der Becher böhmischen Typs und der Trinkgläser mit angeklebten Verzierungen. Die Funde entsprechen dem Material aus mittelslowakischen Lokalisationen der zweiten Hälfte und aus dem Ende des 15. Jh.s. Unter der Brandschicht wurde eine gut erhaltene Holzrinne mit einem überdeckten Loch festgestellt. Diese Rinne liegt 90–110 cm tief über die ganze breite der Sonde, und ihre Erforschung und ihr Zusammenhang mit der Entwässerung der Parzelle oder mit dem mittelalterlichen Stadtkanalisationssystem stellt die Aufgabe der folgenden Forschungssaison dar. Im Niveau der gefundenen Rinne befand sich die Keramik aus dem 14. Jh. und in der Tiefe 115 cm, dicht darunter, die erste slawische auf dem Gebiet der Stadt gefundene Keramik. Die Bedeutung der Forschung besteht in der Stratigraphie, die zur Erklärung der mittelalterlichen Besiedlung der Thursover Tiefparzelle im Rahmen der Stadtkernbebauung helfen.

Abbildungen:

1. Grundriß der Stadt Banská Bystrica mit der Befestigung in der Zeit des Bergleutenaufstands 1525–1526 (nach P. Ratkoš 1963, 244, Landkarte 3). Der erforschte Teil der Parzelle mit dem Blockbau aus dem 15. Jh. ist mit dem schwarzen Ring bezeichnet.
2. Banská Bystrica, „Nám. SNP“ Nr. 3 – Hoftrakt. Anblick der Fundamente der in die Schicht des verbrannten Blockbaues eingelassenen Architekturen (10. 4. 1500). Foto: M. Mácelová.
3. Banská Bystrica – Auswahl der keramischen Funde aus der Brandschicht aus dem J. 1500. 1 – stark gerahmtes Fragment einer Kachel aus der Brandschicht (ergänzt nach J. Hoššo 1991, Abb. 24:4), 2 – Bruchstück eines Graphittiegelchens, 3 – zeichen auf dem Boden, 4 – glasierter gotischer Becher, 5 – Topf mit einem Henkel.
4. Banská Bystrica. 1–10 Auswahl der Keramik aus dem Ende des 15. Jh.s, 11–13 Fragmente der Gläser und eines Bechers. legende: schwarzes Profil – graue Keramik; schraffiertes Profil – braungraue bis braunrote Keramik; leeres profil – weiße Keramik. – Alle Zeichnungen: Denisa Tatarová.